بەناوی خوای بەخشندەو میهرەبان

هەرێمی کوردستانی عێراق
سەرۆکایەتی هەرێم
سەرۆك

بەناوی گەلەوە

بڕیار
ژمارە (13) ساڵی 2008

بڕیاری ژمارە (2)ی ساڵی 2008
بڕیاری دانانی ئەو تاوانانەی کە دەرهەق گەلی کورد لە عێراق کراون
بەتاوانی کۆمەڵ کوژی (جینۆساید) و تاوانی دژی مرۆڤایەتی و تاوانی جەنگ

بە پێی برگەی (1) ی ماددەی (10) ی یاسای سەرۆکایەتی هەرێمی کوردستان – عێراق ژمارە (1)ی ساڵی 2005 ی هەموارکراو و بە پاڵپشتی ئەو یاساکارییەی ئەنجومەنی نیشتمانی کوردستان – عێراق کردویەتی لە دانیشتنی ژمارە (7) لە 2008/4/14 بڕیارماندا بە دەرکردنی:

بڕیاری ژمارە (2)ی ساڵی 2008
بڕیاری دانانی ئەو تاوانانەی کە دەرهەق گەلی کورد لە عێراق کراون
بەتاوانی کۆمەڵ کوژی (جینۆساید) و تاوانی دژی مرۆڤایەتی و تاوانی جەنگ

ماڤی کوردە وەکو هەموو میللەتانی سەر زەوی، بە شکۆمەندی و ئاشتی و ئارامی بژیت و وەکو گشت ئەو نەتەوانەش کە بە مافە رەواکانی خۆیان گەیشتوون، ئەمیش مافە نەتەوەییەکانی خۆی بەدەست بهێنێت.

له كاتێكدا زۆربەی نەتەوەو میللەتان له پاش جەنگی یەكەمی جیهانییەوە لە ژێر چەپۆكی ئیمپریالیزم و داگیركەران رزگاریان بوو و بەپێی بەندەكانی((64،63،62))ی پەیماننامەی سیڤەری ساڵی (1920)یش دان بە هەندێك لە مافەكانی میللەتی كورد دا نرا. بەڵام كۆمەڵگای نێودەوڵەتی كە خۆی لە وڵاتە سەركەوتووەكانی جەنگی یەكەمی جیهانییدا دەبینییەوە لەبەر وە دیهێنانی بەرژەوەندییە ئابورییەكان خۆیان و دابەشبوونی دەسەڵاتیان بەپێی پەیماننامەی لۆزانی ساڵی(1923)لە باریان برد و، كوردستانی باشوور (ویلایەتی موسڵ) ساڵی (1925)بە عێراقەوە لكێنرا، كاتێكیش عێراق لە ساڵی(1932)لە كۆمەڵەی میللەتاندا وەرگیرا، ئەو وەرگرتنە بە مەرجی پابەند بوونی عێراق بەو ئیلتیزاماتانەی كە كۆمەڵەی میللەتان داینابوو هەڵپەسێردرا ، لەوانەش: رێزگرتنی عێراق لە مافە مرۆیی و رۆشنبیری و كارگێرییەكانی كورد و ئەو كەمە نەتەوەییانەی كە لە ویلایەتی موسڵ و ئەربیل و كەركووك و سلێمانی نیشتەجێ بوون و، ئەو پابەندییانە وەك خۆیان مانەوە تا بە گوێرەی بڕیاری ئەنجومەنی كۆمەڵەی میللەتان لە ساڵی 1946 بۆ دەستەی نەتەوە یەكگرتووەكان گوێزرایەوە، بەڵام حكومەتە یەك لە دوای یەكەكان دانیان بەو مافانەدا نەناو سیاسەتی سەركوت كردن و چەوساندنەوەو راگواستنی زۆرە ملێ و جۆرەها كاری نا مرۆڤانەی دژی میللەتی كورد پەیرەو كرد، تا لە سەردەمە تاریكەكانی رژێمی بەعسی لە ناوچوودا گەیشتە ترۆپك و گەورەترین تاوانی لە دژی مافەكانی مرۆڤ بە كارهێنا و هیچ پێكهاتەیەكی دیكەی گەلی كوردستان لە توركمان و ئاشووری و كلدان و ئەرمەن لێی رزگار نەبوون و، هەموو پێگەو پایەكانی تاوانی كۆمەڵكوژی و تاوانەكانی دژ بە مرۆڤایەتی لەبەر چاوو گوێی جیهان بەكارهێنا بەبێ ئەوەی جوولە بكەن، بەڵكو كۆمەڵگای نێودەوڵەتی لە نێو بێ دەنگییەكی مەترسیدار و گوماناوییدا مایەوە. ئەمەش وای كرد، رژێم لەو سیاسەتە داپڵۆسێنەرەی بەردەوام بێت، تا ئەنجومەنی ئاسایشی نێودەوڵەتی لە بەهاری ساڵی/ 1991 بە دەنگ بانگەوازی ڕای جیهانی گشتی و رابوونی ویژدانەوە لە بەرامبەر سەركوتكردنی ئەو رژێمە بۆ راپەرینی گەلی كوردستانی عێراق هات، كە ناچاری كرد نیشتمانی خۆی بەجێ بهێڵێت و كۆرەوێكی ملیۆنی بەرەو سنووری وڵاتانی دراوسێ لە ژێر تۆپباران و بۆردوومانی فرۆكە بۆ سەر شارە ئارامەكانی دەست پێكرد و دەزگاكانی راگەیاندن وێنەی كارەساتی دەیان هەزار كوردی كۆچكردووی بڵاوكردەوە، ئەمەش وایكرد ئەنجومەنی ئاسایش بڕیارە مێژووییەكەی بە ژمارە(688) دەربكات، بۆ ئەوەی سەركوتكردنی گەلی كوردستان و گەلی عێراق بە گشتی رابگیرێت و ، ئەمەش رێگای خۆشكرد بۆ ئەوەی وڵاتە سەركەوتووەكان لە جەنگی كەنداوی 1991 بڕیار بدەن و ناوچەی كوردستان بە ناوچەیەكی ئارام رابگەیەنن و، رادەیەك بۆ سیاسەتی رژێمی دیكتاتۆری لە ناوچوو دابنێن كە سێ دەیەی خایاندو سیاسەتی رەگەز

پەرستی و شۆڤێنیەتی و گەورەترین تاوانی کۆمەڵکوژی و تاوانەکانی دژ بە مرۆڤایەتی لە دژی گەلی کوردستان بەکارهێنا کە خۆی لەمانەدا دەبینێتەوە:

یەکەم: دوورخستنەوەی سەدان هەزار لە کوردە فەیلیەکان بۆ دەرەوەی عێراق لەماوەی حەفتاکان و هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو، دوای لێسەندنەوەی هەموو بەڵگەنامە یاساییەکانیان کە عێراقیێتیانی دەسەڵماند، و دابڕینی پتر لە پازدە هەزار لاو لە خێزانەکانیانو بردنیان بۆ چارەنووسێکی نادیار، کە لەدواجار بەڵگەنامەکان ئەوەیان بەدیارخست کە ئەوانە وەکو نموونەیەك بەکارهاتن بۆ تاقی کردنەوەی چەکی کیمیاویی.

دووەم: ڕەوانەکردنی پتر لە هەشت هەزار بارزانی بێ چەك لە ماوەی ساڵی 1983 بۆ شوێنێکی نادیار، وهیچ شوێنەوارێکیان لێ بەدەست نەهات، تا دوای ڕووخانی ڕژێمی دکتاتۆری، کە پاشان تواندرا ئێسكو پروسکی ژمارەیەکی زۆریان لەچەند گۆڕێکی بەکۆمەڵ لە شوێنە هەمەجۆرەکانی عێراق دەربهێنرێت.

سێیەم: بەکارهێنانی چەکی کیمیاویی لەساڵانی 1987ـ1988 دژ بەدانیشتوانی مەدەنی پتر لە هەشتا گوندو شوێن لە کوردستانی عێراق کە گرینگترینیان ناوچەکانی دۆڵی بالیسانو مەلەکانو بادینانو گەرمیان بوون.

چوارەم: لەناو بردنی پتر لە (182000) سەدوهەشتاو دووهەزار هاووڵاتی مەدەنی لەماوەی هەڵمەتە سەربازییە بەدناوەکان کە بەهەڵمەتەکانی ئەنفال ناونران ولە گۆڕی بەکۆمەڵ لەباشووری عێراقدا زیندە بەچاڵ کران.

پێنجەم: بوردومانکردنی شاری هەڵەبجە لە ساڵی 1988 بەچەکی کیمیاویی کە پتر لە پێنج هەزار شەهیدی لێکەوتەوەو هەزارانی دیکەیان تووشی پەککەوتەییو نەخۆشی ترسناك بوونەوەو تا ئێستاش لە دایکبووانی ئەو شارە بەدەست نەخۆشی و تشوهاتی خوڵقیەوە دەناڵن.

شەشەم: ڕاگەیاندنی بەشی زۆری ناوچەکانی کوردستانی عێراق بەناوچەی سەربازی حەرامکراوو قەدەغەکراو لە نیشتەجێبوون و ژیان تێیداو یان لە هاتووچۆکردن تێیانداو، هەزاران هاووڵاتی لەوانەی ئامادە نەبوون چۆڵی بکەن بەئامانجی سەربازی بۆ کوشتن بەرەوا دانران وئەوەی بەزیندوویش دەستگیری دەکردن بەبێ دادگایی کردن لەسێدارەی دەدان.

حەوتەم: لە سێدارەدانی هەرکەسێك لەبوردمانی کیمیاویی رزگاری بووبێ وڕووی کردبێتە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی حکومەت بۆ خۆپاراستن یان چووبێتە نەخۆشخانەکانی بۆ چارەسەرکردن.

هەشتەم: سووتان و رووخاندن و نەهێشتنی پتر لە چوار هەزارو پێنج سەد گوندو شارۆچکە بە مزگەوت و کلێساکانیانەوە و راگواستنی دانیشتوانیان وداماڵینیان لە سامانەکانیان ونیشتەجێ کردنیان بە زۆرەملێ لە کۆمەڵگاکان وقەدەغە کردنیان لە گۆڕینی شوێنی نیشتەجێ بوونیان.

نۆیەم: گۆڕینی پێناسەی نەتەوەیی هاووڵاتیانی کوردستان - عێراق بە هەموو پێکهاتە نەتەوەییەکانیان بە (کورد وتورکمان و کلدان و ئاشووری و ئەرمەنییەوە).

دەیەم: گۆڕینی واقیعی دیموگرافی کوردستانی عێراق بەراگواستنی هاووڵاتیە رەسەنەکانی بەجۆرەها بەهانەو نیشتەجێکردنی خەڵکی دیکە لەشوێنیان .

یازدەم: کێشانەوەی ئیدارەکانی حکومەت لەکوردستان لەساڵی 1991 وبێ بەشکردنیان لە خزمەتگوزارییەکانی حکومەت.

دوازدەم: سەپاندنی ئابلووقەی ئابووری لەسەر کوردستان وکۆتکردنی هاتووچۆی دانیشتوان تێیداو بۆیدا.

بە پێی بڕیاری داداگای گەورەتاوانی باڵای عێراقی ژمارە (1/ج2/ 2006) لە (2007/6/24)کە بەپێی یاسای دادگای گەورەتاوانی باڵای عێراقی ژمارە 10 ی ساڵی 2005 پێکهات، دەرکەوت کە ئەم گەلە تووشی لەناو بردنی بە کۆمەڵ (جینۆساید) بووەو ئەمەی خوارەوە لە بڕیارەکەیدا هاتووە:

1. دانانی تاوانی قەسابخانەکانی ئەنفال (پرۆسەکانی ئەنفال) بە تاوانی کۆمەڵکوژی(جینۆساید) و بەتاوانی دژ بەمرۆڤایەتی وتاوانی جەنگ دەرهەق بەرۆڵەکانی نەتەوەی کورد و ئەم تۆمەتبارانە تاوانبار کران :-

أ ـ عەلی حەسەن مەجید.

ب ـ سوڵتان هاشم ئەحمەد.

ج ـ حوسێن رەشید تکریتی .

هـ ـصابر عبد العزیز الدوری.

د ـ فەرحان موتەلەك ئەلجبوری.

حوکمدرانی لەلەسێدارە دان تاکو مردن.

2. دەرکردنی حوکم بە ئازادکردنی تۆمەتبار تاهیر تۆفیق ئەلعانی لەبەر تەواو نەبوونی بەڵگە یاساییەکان لەدژی .

3- کردنەوەی دۆزێکی سەربەخۆ دەرهەق بە(423)تۆمەتباری دیکە کە لەکاتی لێکۆڵینەوەو دادگاییکردندا ناوەکانیان هاتبوو و، لەتۆمەتبار وەفیق عەجیل ئەلسامەرائی دەست پێدەکات بەتۆمەتبار محەمەد سەعید ئەحمەد هارونی کۆتایی پێدێت.

4- داواکارانی مافی مەدەنی مافی ئەوەیان بۆ پارێزراوە کە بگەرێنەوە بۆ دادگاکانی مەدەنی تایبەتمەند بۆ داواکردنی قەرەبۆکردنەوە سەبارەت بەو زیانانەی کەلەمیانەی ئەو تاوانانەوە پێیان گەیشتووە.

له رێکەوتی(2007/7/24)دەستەی پێداچوونەوەی دادگای تاوانی باڵای عێراق،هەردوو بڕیاری تاوانبارکردن وحوکمکردنی کە لە دۆزەکەوە دەرکراوە، پەسندکردو بڕیارەکە، بەڵگەنامەی فەرمانی حوکمپێدراوی تێدا وەرگرت.

لەبەر ئەمە ئەنجومەنی نیشتمانیی کوردستان ــ عێراق وبە پێی بەرپرسیاریەتییە دەستووری و یاسایی و سیاسییەکانی، داوا دەکات کە پێویستە مامەلە لەگەڵ ئەو سیاسەتانەدا بکرێت کە لەلایەن حکومەتە یەك لەدوای یەکە دیکتاتۆریەکان دژ بە گەلی کوردستان پەیڕەوکراوە و ئەوتاوانانەی دەرهەقی ئەنجامدراون، بەو ناوەی کە شایانییەتی بە پێی بەڵگەنامەو ئەو بڕیارانەی کە لەگەڵ گەورەیی و مەترسیەکانی دەگونجێت بۆ وەدیهێنانی دادپەروەری ومسۆگەرکردنی دووبارە نەبوونەوەی ئەو تاوانە ئاماژە بۆ کراوانەو بۆ ئەوەی لە یادوەری نەوەکانی داهاتوودا بمێنێتەوە، ئەم بڕیارەی خوارەوەیدا:-

یەکەم: کردەوەکانی ئەنفال وبەکارهێنانی چەکی کیمیاویی کە دەرهەق بەگەلی کورد ئەنجامدراوە، تاوانی کۆمەڵکوژی(جینۆساید)ن بۆیە رۆژی چواردەم لەمانگی نیسانی هەموو ساڵێك(4/14) بەرۆژی بەرزراگرتنی یادەوەری کارەساتی کردەوەکانی ئەنفال دەرهەق بەگەلی کوردستان_عێراق دەستنیشان دەکرێ.

دووەم: داواکردن لە حکومەتی عێراقی فیدراڵ بۆ جێبەجێکردنی پابەندییەکانی کەهاتووەتە سەری بەپێی بڕیاری دادگای تاوانی باڵای عێراقی ژمارە(1/ج/2006/2)لە2007/6/24 وبڕیاری ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق کە لەدانیشتنی ئاسایی نۆیەمی لە(2008/4/14)وەرگیراوە، چونکە ئەوەی کە گەلی کورد لەکوردستانی عێراق دووچاری بووە لە سەربڕین و کۆمەڵکوژی بە هەموو پێوانەکان کۆمەڵکوژی(جینۆساید) بووە.

سێیەم: داواکردن لە حکومەتی فیدراڵ پشتگیری ئەم بابەتە بکات و بەرێگاکانی دبلۆماسی لە گۆرەپانەکانی نێودەوڵەتی و بە تایبەتیش رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان و رێکخراوەکانی نێودەوڵەتی دیکە لەوانەش یەکێتی ئەوروپا وپەرلەمانی ئەورووپاو کۆنگرەی ئیسلامی و کۆمکاری دەوڵەتە عەرەبیەکان و یەکێتی پەرلەمانەکانی نێودەوڵەتی بیورووژێنێ، و بە هەموو توانای خۆی هەوڵبدات بۆ ئەوەی ئەو لایەنە هەمان هەڵوێست لەسەر پێناسەکردنی تاوانەکانی ئەنفال و بەکارهێنانی چەکی کیمیاوی لە تاوانەکانی جەنگ وتاوانەکانی دژ بە مرۆڤایەتی و کۆمەڵکوژی(جینۆساید)،

وەربگرن کە بەبڕیاری کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکانی ژمارە(260 أ) (د-3) لە 10/کانونی یەکەم/دیسمبر/1948 وەرگیراوەو، بڕیاری دادگای تاوان وبڕیاری ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق لە (2008/4/14) بۆ سەر زمانەزیندووەکانی جیهانی وەربگێڕدرێت و بەسەر ڕێکخراوە نێودەوڵەتیەکان و هەموو دەوڵەتانی جیهاندا دابەش بکرێ.

چوارەم: داوا لە ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق وحکومەتی فیدراڵ بکرێت بۆ پەلە کردن لە دەرکردنی یاسایەك بۆ قەرەبوکردنەوەی زیان لێکەوتووانی لە کۆمەڵکوژی بە تایبەتی زیندووەکانی خاوەن قوربانییەکان و قەرەبوکردنەوەی تاك و ناوچە زەرەرمەندەکان لە ئەنجامی ئەو تاوانانەو بەشداریکردنی کاریگەرانە لە دووبارە بنیاتنانەوەیان و پەرەپێدانیان،و تەرخانکردنی بودجەیەکی تایبەت بۆی.

پێنجەم: داوا لەحکومەتی فیدراڵی وحکومەتی هەرێم بکرێ کەدەست پێشخەری لە تۆمارکردنی داوا لە دژی دەوڵەت و کۆمپانیاو لایەن و ئەو کەسانەی چەکی قەدەغەکراوو کالاّی دروستکردنی و کەرەستەو پاشکۆکانیان بەرژێمی بەسەرچوو داوە یان نێوانکاری وئاسانکاری بەدەستهێنانیان بۆی کردووە تاکو بەپێی یاسا ڕاوەدوویان بکرێ، ئەمەش بۆ جێبەجێکردنی بڕیاری دادگای تاوانی بالاّی عێراق و داوای قەرەبووکردنەوەی زیان لێکەوتووان بکرێ.

شەشەم: سیاسەتی کۆمەڵکوژی(جینۆساید) کە ناوچەیەکی فراوانی کوردستان و پێکهاتە نەتەوەیی و ئایینیە هەمە جۆرەکانی لە کوردی فەیلی و ئێزیدییەکان گرتەوە، کە (4000)چوار هەزار کەس لە ئێزیدیەکان کوژران و هەروەها لە تورکمان و کلدان و ئاشووریو ئەرمەنی، ئەوەی دوچاریان هات لە ڕاگواستن و تواندنەوەی نەتەوەیی، لەوانەش گۆڕانکاری دیموگرافی لە ناوچەکانیاندا.

بۆیە ئەنجومەنی نیشتمانیی کوردستان - عێراق جارێکی دیکە داوا لە حکومەتی عێراق و لایەنە پەیوەندیدارەکان دەکات شوێنەواری ئەو سیاسەتانە نەهێڵن. لەوانەش پەلەکردن لە جێبەجێکردنی ماددەی (140)لە دەستووری عێراق و گەڕاندنەوەی مافە زەوتکراوەکان لە کوردە فەیلیەکان وگەڕاندنەوەی سامانەکانیان و قەرەبۆکردنەوەی ئەو زیانانەی پێیان کەوتووە و لابردنی کۆسپەکانی بەردەم دەسپێکردنەوەی ژیانی ئاسایی جارانیان و گەراندنەوەی مافە زەوتکراوەکانیان.

حەوتەم: داوا لە حکومەتی هەرێمی کوردستان بکرێ پتر بایەخ بەو ناوچانە بدات کە بەر ئەنفال کەوتوون وپێشکەشکردنی خزمەتگوزاری بۆیان و دامەزراندنەوەی ژێرخانیان.

هەشتەم: پێویستە حکومەتی هەرێم سەنتەرێکی گشتی و یەکگرتوو بۆ بە بەلگەکردن و لێکۆڵینەوەو توێژینەوەکانی تایبەت بە تاوانەکانی جینۆسایدو تاوانەکانی دژ بەمرۆڤایەتی کەدژ بە گەلی کوردستان ئەنجامدراوە دابمەزرێنێ،و هۆشیارکردنەوەو وەبیرهێنانەوەی رۆلەکانی کوردستان بەو تاوانانەو بەسەر هاتەکانی ئەو گەلە لە نەهامەتییەکانی و دروستکردنی پردێك لەنێوان ئەم نەوەیەو نەوەکانی داهاتوو وپەرپێدانی بابەتەکانی خوێندن لە پرۆگرامی قوتابخانەکان لەم بارەیەوە.

نۆیەم: رێکخستن وبەبەلگەکردنی پرۆسەکانی گەڕان بۆ گۆڕە بە کۆمەڵەکان و کارکردن بۆ گواستنەوەی هێسك وپروسکی قوربانیەکان بۆ ناوچەکانیان و شاردنەوەیان لە گۆڕستانی تایبەتی بۆ ئەوەی ببێتە نیشانەی مێژوویی دیار لەسەر رادەی بایەخدانی ئەم گەلە بەرێزگرتن و بەرزراگرتنی شەهیدەکانی.

لە کاتێکدا ئەنجومەن جەخت لەسەر ئەوە دەکات کە ئەو تاوانانەی سەرەوە بەفاکتەری کات بەسەر ناچێ و ناسرێتەوە، چونکە لە تاوانەکانی کۆمەلکوژین، کە بەپێی یاسای نێودەولەتی تاوانی ترسناکن و جیهانی شارستانی مەحکومی دەکەن، بۆیە ئەنجومەنی نیشتمانیی کوردستان - عێراق جەخت دەکات و دەستخۆشی لە بڕیاری ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق دەکات کە لەدانیشتنی ئاسایی ژمارە 9 لە (2008/4/14)وەریگرتووە کە لەدەقەکەیدا هاتووە:

(لەژێررۆشنایی ئەوەی دەستووری عێراق لە پێشەکییەکەیدا ئاماژەی بۆ کردووە، کە ئەو دەستوورە دەنگ وسەدای ئازارەکانی گەلی عێراقە لەوانەش ئازارەکانی سەرکوتکردنی نەتەوەیی لە قەسابخانەکانی هەڵەبجەوبارزان و ئەنفالکردنی کوردە فەیلییەکان و لە هەمان کاتدا دووپاتکردنەوەی بڕیاری دادگای تاوانی بالاّی عێراقی تایبەت، دەربارەی گونجاندنی ئەو رووداوانەی کە شان بەشانی کردەوەکانی ئەنفالە بەدناوەکان بەرێوەبوو کە تاوانی کۆمەلکوژین، ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق بڕیار دەدات ئەوەی گەلی کورد لەکوردستانی عێراق دووچاری بوو سیاسەتی سەرکوت کردن وچەوسانەوەوو تاوانە، ئەم بڕیارە وێنەو

ڕووداوەکانی خستەڕوو کە تاوانی کومەڵکوژین بە هەموو پێوەرەکان تاوانی دژ بە مرۆڤایەتین.

دەیەم: پێویســـــتە لەســـەر ئەنجومەنی وەزیران و لایەنە پەیوەندیدارەکان کار بۆ جێبەجێ کردنی ئەوەی لەم بڕیارەدا هاتووە بکەن.

مسعود بارزانی

سەرۆکی هەرێمی کوردستان–عێراق

ئەم بڕیارە لە 12ی جۆزەردان 2708ی کوردی بەرامبەر 28ی جمادی یەکەم 1429ی کۆچی و بەرامبەر 2ی حوزەیرانی2008ی زاینی لە هەولێر دەرچووە .